

**ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОГО КУРСУ УКРАЇНИ**

Сьомін С. В., Комашко В. В., Піх Н. С.

ВСТУП

Збройна агресія путінського режиму проти України переконливо довела безальтернативність і нагальну необхідність активізації практичної реалізації конституційно закріпленого історичного вибору Української нації щодо європейського та євроатлантичного бачення майбутнього розвитку нашої держави¹. Євроатлантичне майбутнє України дозволить остаточно розірвати будь-які відносини з північним сусідом та розбудувувати власну життєдіяльність в родині цивілізованих демократичних країн. Одним із визначальних критеріїв успішної євроатлантичної інтеграції виступає адаптація вітчизняного законодавства та юридичної практики до високих міжнародних демократичних стандартів в царині забезпечення невід’ємних прав і свобод громадян в умовах завершення збройного конфлікту та постконфліктного врегулювання.

За різними оцінками, на піку свого просування, під рашиською окупацією опинилось біля 27% території України². Більш ніж 10 млн українців були змушені покинути свої домівки, із них більш ніж 6,4 млн осіб є біженцями за кордон³. На сьогоднішній день, відсутні дані з відкритих джерел інформації щодо загальної кількості наших громадян, які залишились на окупованих територіях. За нашими підрахунками, йдеться про мільйони українців, які добровільно чи примусово змушені виживати під окупацією вже понад 10 років.

Не викликає сумнівів, що Україна, разом з усім цивілізованим світом, врешті-решт перемаже путінську навалу. Загарбника буде належним

¹ Конституція України / Верховна Рада України. ст. 85, п. 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.09.2024).

² Перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих РФ / Нак. Мін. з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України 20.12.2023 р. № 363. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/re39004?an=9> (дата звернення 11.09.2024).

³ Ukraine : le bilan de deux ans de guerre en chiffres / EURONEWS 2024. URL: <https://fr.euronews.com/2024/02/24/ukraine-le-bilan-de-deux-ans-de-guerre-en-chiffres> (дата звернення 11.09.2024).

чином покарано й викинуто з нашої землі. На наше глибоке переконання, беручи до уваги часові, територіальні та людські ресурси, що були задіяні під час багаторічного протистояння російській агресії, демократичне постконфліктне врегулювання за міжнародними стандартами повинно стати окремим фундаційним етапом українського державотворення, який наблизить нас до європейської спільноти. Політико-правовим аспектам постконфліктного врегулювання, а також розробці пропозицій щодо вдосконалення державної політики, вітчизняного законодавства та юридичної практики на ниві забезпечення суб'єктивних прав та юридичних обов'язків суб'єктів, що беруть участь у збройному конфлікті і присвячено наше дослідження.

1. Міжнародний досвід припинення регіональних конфліктів та постконфліктного врегулювання: уроки для України

Сучасна історія розвитку людства знає чимало прикладів, коли нації та народності зі зброєю в руках виборювали право на власну незалежність і державу. Свого часу учасниками регіональних конфліктів були: уйгури і тибетці на території Китаю; мешканці Західної Нової Гвінеї; ачехі в Індонезії; карени, мон, качіни, шани та аракани у Бірмі (М'янмі); бенгальці у Східному Пакистані; чисельні рухи на північному-сході Індії; сикхи Пенджабу; белуджі і пуштуни у Пакистані; курди в Іраку, Ірані та Туреччині; ерїтрейці і сомалійці в Ефіопії; сомалійці у Джибуті та Кенії; мешканці регіону Шаба в Заїрі; немусульманське населення Судану; арабська та християнська комуні Чаду; туареги Малі та Нігеру; біафра у Нігерії; баски і каталонці в Іспанії; корсиканці у Франції; албанці у Сербії та Македонії; серби і хорвати у Боснії та Герцеговині; ірландці і шотландці у Великій Британії та багато інших.

Своє право на незалежність продовжують виборювати зі зброєю у руках мешканці Західної Сахари і Палестини. Залишаються протиріччя на території Східного Тимора та Намібії. До кінця невирішеною є ситуація у Нагорному Карабасі та Придністров'ї. Час від часу спостерігається активізація сепаратистських настроїв на території російського Північного Кавказу, в Іспанії, на Тайвані та у Сомалі.

Як свідчить історія, рухи за незалежність не часто досягають проголошеної кінцевої мети – здобуття самостійної держави або приєднання до іншої. Як правило, їхнє прагнення до самовизначення задовольняється лише наданням окремій групі населення певної автономії. В якості прикладів успішної сецесії, яку визнала міжнародна спільнота, можна навести національні рухи у таких країнах, як:

Бангладеш, Еритрея, Хорватія, Словенія, Боснія, Македонія та Чорногорія⁴.

При цьому ситуація, що складалася на Сході і Півдні України (у Донецькій, Луганській областях та на півострові Крим), починаючи з весни 2014 року, за всіма ознаками міжнародного та вітчизняного права не може розглядатись як намагання місцевого населення реалізувати своє законне право на самовизначення. Так звані «ДНР», «ЛНР» та «кримське повернення до рідної гавані» не є результатом внутрішньоукраїнського конфлікту на етнічному ґрунті. Їхня поява не має історичного підґрунтя, а виступає лише складовою імперської політики путіна проти України, яка спрямована на знищення української державності, позбавлення нас незалежності, територіальної цілісності та суверенітету. Нинішня українсько-російська війна виступає лише логічним продовженням споконівчного намагання москалів втручатися у внутрішні справи України. Бомбардування мирного українського населення та знищення цивільної інфраструктури є фінальною фазою багаторічної гібридної війни путінського режиму проти України, невід'ємним елементом якої виступає штучно створений сепаратистський конфлікт на території Донбасу і Криму.

Науковий аналіз міжнародного досвіду врегулювання локальних конфліктів має всі підстави бути врахованим під час вироблення державної політики і конкретних механізмів, спрямованих на постконфліктне врегулювання, деескалацію ситуації на Сході і Півдні України, припинення бойових дій, мінімізацію негативних наслідків збройного протистояння та досягнення миру і злагоди в українському суспільстві.

Історичний досвід переконливо доводить, що врегулювання будь-яких локальних конфліктів має починатися з припинення прямого збройного протистояння, розведення ворогуючих сторін та створення так званого «безпекового середовища» на території, яка стала ареною бойових дій. Найбільш успішно створення такого середовища відбувається за умови активної участі у цьому процесі міжнародних миротворчих місій.

За свідченням західних аналітиків, практичні результати вирішення локальних конфліктів на території колишньої Югославії, а також у Ліберії та Анголі напряму залежали від того, чи мала миротворча місія виконавчі повноваження та військовий компонент. Саме ці складові дозволили вести ефективний моніторинг виконання плану

⁴ Сецесія (лат. *Secessio* – вихід) – відділення від держави (здебільше, федеративної) її частини (як правило, суб'єкта федерації) в результаті реалізації сепаратистських настроїв місцевого населення.

врегулювання, тобто у разі необхідності – погрожувати силою членам незаконних збройних формувань, які не виконували мирні домовленості. До найбільш успішних миротворчих місій, під час яких вдалось забезпечити ефективну співпрацю цивільних та військових, слід віднести: UNTAES в Хорватії, ECOMOG у Ліберії, UNFICYP на о. Кіпр та IFOR/SFOR у Боснії⁵.

Свого часу, Україна неодноразово ініціювала направлення на територію Донбасу спеціальної міжнародної місії з військовим мандатом. Так, ще 17 березня 2015 року Верховна Рада України ухвалила звернення до Ради Безпеки ООН та Ради ЄС щодо введення в Україну міжнародної миротворчої місії. У квітні того ж року міністр закордонних справ України П. Клімкін заявив, що Україна передала до ЄС пропозиції щодо 15 завдань, які могла б виконувати військова місія ЄС, зокрема: допомога у проведенні місцевих виборів, гарантування безпеки в регіоні, відновлення контролю над українсько-російським кордоном, надання гуманітарної допомоги тощо.

Приклад Грузії засвідчує, що навіть якщо місія має мандат авторитетних міжнародних організацій, таких, як ООН та ОБСЄ, але не володіє військовою компонентою, вона неспроможна сама себе захистити, а відтак стає вразливою й залежною від сторін конфлікту. Місія ООН в Абхазії та місія ОБСЄ у Південній Осетії не мали військової складової та співпрацювали з «миротворчими силами СНД», які фактично склалися з російських військових. Саме цей «миротворчий контингент» не тільки не запобіг ескалації напруженості, а навпаки виступив політичним та військовим інструментом вирішення грузинського конфлікту на користь росії⁶.

Відповідно до Лісабонського договору (2007 р.) однією зі складових Спільної політики безпеки та оборони ЄС (Common Security and Defence Policy, CSDP) виступає, постконфліктне врегулювання та антикризовий менеджмент задля забезпечення сталого розвитку країн. Крім іншого, ця політика полягає у відрядженні спеціальних цивільних місій на території, де припинилось активне збройне протистояння і передбачає:

- гуманітарні та рятівні операції;
- попередження конфліктів та завдання з підтримки миру;
- застосування бойових сил в антикризовому врегулюванні;
- спільні операції з роззброєння;

⁵ Doyle, Michael W and Nicholas Sambanis (2006). Making War & Building Peace : United Nations Peace Operations. Princeton : Princeton University Press. P. 11 – 18.

⁶ Kakachia, Kornely. The Role of International and Regional Actors in Abkhazia, Georgia / Paper presented at the annual meeting of the ISA's 49th ANNUAL CONVENTION, BRIDGING MULTIPLE DIVIDES, SAN FRANCISCO, CA, USA, Mar 26, 2008.

- різнопланове військове консультування;
- виконання завдань з постконфліктної стабілізації.

Свого часу на території пострадянських країн було розгорнуто 4 місії Спільної політики безпеки та оборони ЄС (місії CSDP), а саме: EUBAM на молдовсько-українському кордоні; EUJUST THEMIS та EUMM в Грузії та EUAM в Україні.

За висновками європейських аналітиків, досвід використання місій CSDP на пострадянському просторі показав, що це найскладніший регіон задля реалізації миротворчої політики. Європарламентарі двічі відмовлялись відрядити миротворчу місію до Придністров'я (у 2003 та 2006 рр.). Вони не відрядили моніторингову місію до Грузії у 2005 році, коли діяльність місії ОБСЄ з моніторингу кордону була заблокована росією.

Крім того, досвід моніторингової місії EUMM, відрядженої до Грузії після російсько-грузинської війни у 2008 р., також не може вважатись успішним. Місія не має доступу до окупованої території Абхазії та Південної Осетії, а отже, не може повністю виконати свій мандат⁷.

Із метою підготовки до постконфліктної стабілізації в Україні після завершення активних бойових дій вбачається за доцільне вже зараз розгорнути діяльність, спрямовану на ініціювання прийняття рішення щодо направлення в нашу країну місії ЄС з мандатом на зразок найуспішнішої за всю історію CSDP змішаної Моніторингової місії ЄС в Ачех (Індонезія). Після майже 30 років збройного протистояння в цій країні, місії ЄС за досить стислий термін вдалось запровадити:

- моніторинг процесів демобілізації, роззброєння та знищення зброї;
- реінтеграцію колишніх комбатантів;
- суттєво покращити ситуацію з дотриманням прав людини;
- забезпечити прийняття змін до законодавства з метою досягнення громадянського миру;
- вирішити суперечливі питання щодо застосування амністії тощо⁸.

Крім того, є всі підстави запровадити в Україні досвід поліцейських місій CSDP, які були відряджені до Боснії та Герцеговини (EUPM Bosnia), Македонії (EUPOL Proxima), а також Палестини та Афганістану, які не лише займались безпосереднім забезпеченням правопорядку в країнах-реципієнтах, а й вирішували більш стратегічні завдання:

⁷ Popescu, Nicu (2009). EU and the Eastern Neighbourhood : Reluctant Involvement in Conflict Resolution. *European Foreign Affairs Review* 14: 457 – 477.

⁸ Schulze, Kirsten (2009). AMM (Aceh, Indonesia). In: *ESDP: The First Ten Years (1999 – 2009)*. Edited by Giovanni Grevi, Damien Helly and Daniel Keohane. Institute for Security Studies, Paris, France. P. 265.

надавали допомогу в розбудові правоохоронної системи, створювали ефективну поліцію, реформували прикордонну службу тощо.

За експертними оцінками, невід'ємним елементом переходу населення до мирного життя у постконфліктних регіонах є роззброєння, демобілізація та реінтеграція колишніх комбатантів у громадянське суспільство. На практиці лише роззброєння та демобілізація не стають вирішальними факторами на шляху до стабільного миру. Успішна реінтеграція учасників збройного протистояння до мирного життя виступає запорукою, що роззброєні комбатанти не повернуться до бойових дій чи не приєднаються до злочинних угруповань. Роззброєння, демобілізація та реінтеграція – це, насамперед, зміна менталітету колишніх учасників бойових дій, загальна переорієнтація громадської думки з воєнного на мирний лад.

Засадничі документи ООН, визначаючи складові елементи процесу реінтеграції учасників збройного регіонального конфлікту до мирного життя дають їм таке визначення:

– роззброєння: включає збір, документування, контролювання та знищення стрілецької зброї, боєприпасів, вибухових речовин, легкого та важкого озброєння, яке вилучається у комбатантів та цивільного населення;

– демобілізація: передбачає офіційне і контрольоване звільнення активних комбатантів зі збройних угруповань, включно з етапом так званого «відновлення», під час якого останнім надається короткострокова допомога;

– реінтеграція: це процес, під час якого колишні комбатанти отримують цивільний статус, знаходять роботу та джерела до існування. Цей процес має політичну, соціально-економічну та психологічну складову. Він не обмежений у часі і відбувається на місцевому рівні, у громадах за місцем проживання колишніх учасників конфлікту⁹.

До основних чинників, що сприяють успішній реалізації програм ООН з реінтеграції колишніх комбатантів, слід віднести:

– економічні стимули, які роблять мирне життя більш привабливим, ніж повернення до бойових дій;

– підтримка дієвих державних інституцій у країнах-реципієнтах, які гарантують безпеку колишнім комбатантам;

– реалізація реальних зобов'язань, які виконуються незалежно від присутності представників міжнародних організацій;

– впровадження ефективних програм реінтеграції колишніх комбатантів після припинення військових дій;

⁹ United Nations Peacekeeping. URL: <http://www.un.org/en/peacekeeping/issues/ddr.shtml> (дата звернення 11.09.2024).

– сприйняття колишніх комбатантів не як однорідної групи, надання пріоритету молодим солдатам і комбатантам із психологічними проблемами¹⁰.

Проте, як свідчить практика, миротворча діяльність ООН не завжди досягала позитивних результатів. У Нікарагуа, Сьєрра-Леоне, Боснії та Герцеговині вона вважається успішною. Натомість, досвід Анголи та Камбоджі показав невідповідність цих програм місцевим умовам. У Камбоджі сторони конфлікту гальмували процес роззброєння, що призвело до поновлення бойових дій та призупинення програми ООН. Процес фінансування Світового банку в цій країні страждав від неефективного використання ресурсів і корупції. Схожа ситуація була і в Анголі, де часткове роззброєння комбатантів створило атмосферу недовіри до мирного процесу та сприяло відновленню бойових дій.

Розглядаючи можливість запровадження програм ООН в Україні з метою реінтеграції учасників збройного протистояння до післявоєнного життя необхідно брати до уваги чинники, що ускладнюють цей процес:

- свідомість донецьких та луганських сепаратистів зазнала докорінної трансформації протягом більш ніж десятилітньої окупації і цілком імовірно вони не будуть дотримуватись майбутньої мирної угоди;

- цілком імовірно, що організовані злочинні угруповання в зоні колишніх бойових дій будуть активно перешкоджати процесу примирення і реінтеграції постконфліктних регіонів;

- уже сформувався відчутний розрив між загальним рівнем соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку України (яка активно йде шляхом євроінтеграції та реформується) і територією, що тривалий час перебувала під тиском рашиської окупації;

- стан української економіки, скоріш за все, не дасть змоги запропонувати найбільш дієві соціально-економічні стимули для колишніх комбатантів задля їхньої успішної реінтеграції до мирного життя;

- на сьогоднішній день, відсутні розроблені державна політика та практичні механізми, які спроможні реалізовувати програми реінтеграції до мирного життя учасників збройного протистояння на Донбасі і в Криму.

Ще одним, не менш важливим фактором, який безпосередньо впливає на ефективність постконфліктного врегулювання є питання прощення та забуття злочинів, які були скоєні під час збройного

¹⁰ Banholzer, Lilli. When Do Disarmament, Demobilisation and Reintegration Programmes Succeed?/German Development Institute. August 2014. URL: www.die-gdi.de/uploads/media/DP_8.2014.pdf (дата звернення 11.09.2024).

протистояння. Амністія є необхідною умовою успішного початку припинення вогню та роззброєння. Учасники незаконних збройних формувань лише тоді складуть зброю, коли будуть упевнені, що їхньому життю та безпеці нічого не загрожує.

Під амністією розуміється відмова від кримінального переслідування (цивільних позовів) проти осіб (груп осіб) за певні злочини, які були скоєні у минулому, а також анулювання раніше встановленої юридичної відповідальності. Амністія застосовується щодо конкретних правопорушень, вчинених особою (групою осіб) у певний період і (або) які пов'язані з певною подією, наприклад, збройним конфліктом. Існує принципова різниця між амністією та помилюванням. Останнє є індивідуальним офіційним рішенням, що звільняє вже засуджену особу від відбуття покарання¹¹.

Міжнародне право щодо застосування амністії для учасників збройного конфлікту рекомендує державам таке:

- забезпечити, щоб особи, відповідальні за серйозні порушення прав людини і гуманітарного права, обов'язково були притягнуті до відповідальності;

- надати жертвам конфлікту безперешкодне право на правовий захист і юридичну підтримку, зокрема на компенсацію;

- дотримуватись максимальної відкритості та прозорості. Амністія не може перешкоджати жертвам або решті суспільства дізнатись правду про злочини учасників конфлікту¹².

Міжнародне право наголошує, що амністія не може стосуватись злочинів проти людяності та воєнних злочинів. Такі злочини не мають строків давності. Незалежно від місця вчинення злочинів та громадянства злочинця, усі держави світу зобов'язані здійснювати кримінальне переслідування за злочини проти людяності та воєнні злочини, видавати підозрюваних у скоєнні таких злочинів державам, де на них чекає кримінальне переслідування.

Римський статут Міжнародного кримінального суду (ст. 7) визначає, що злочини проти людяності, це:

- вбивство, винищення, поневолення, депортація (насильницьке переміщення населення), ув'язнення (або інше жорстоке протиправне позбавлення фізичної свободи), тортури, сексуальне рабство (або інші форми сексуального насильства), переслідування за політичними,

¹¹ Rule of Law Tools for Post-Conflict States. Vetting: an operational framework // Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. UN, 2006. P. 6.

¹² General assembly resolution 60/147. URL: http://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_60-147/ga_60-147_ph_e.pdf (дата звернення 11.09.2024).

етнічними, культурними, релігійними, гендерними або іншими мотивами;

- насильницьке зникнення людей;
- злочини апартеїду;
- інші нелюдські діяння, які полягають в умисному заподіянні сильних страждань, серйозних збитків психічному або фізичному здоров'ю.

Воєнні злочини (ст. 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду), це:

- умисний напад на цивільне населення та цивільні будівлі, будь-які медичні установи, транспортні засоби міжнародних гуманітарних організацій;

- розграбування міста (населеного пункту);
- вербування дітей віком до 15 років до складу збройних формувань;
- знущання над полоненим тощо¹³.

На практиці, застосування амністії в країнах, які пережили збройний конфлікт, регулюється місцевими законами, прийнятими заздалегідь або безпосередньо під час досягнення мирних домовленостей. Національні закони різняться між собою і можуть передбачати як повне звільнення від покарання без жодних умов (blanket amnesty), так і обмежені норми прощення у вигляді різноманітних доповнень до існуючих механізмів правосуддя. Кожна держава самостійно визначає перелік правопорушень, стосовно яких застосовується (не застосовується) амністія.

Так, хорватський закон про амністію (1996 р.) передбачав звільнення від кримінального переслідування та судового розгляду за злочини, вчинені під час війни. Водночас перед вступом в дію цього закону були заздалегідь оприлюднені списки підозрюваних осіб (воєнних злочинців). Останні самостійно залишили територію Хорватії і за власним бажанням пішли з політичної арени.

У Республіці Македонія амністія не поширювалася на найбільш серйозні порушення гуманітарного права, які мали характер воєнних злочинів, а також на осіб, що несли головну відповідальність та ухвалювали рішення (віддавали накази).

У Боснії та Герцеговині під амністію потрапили фактично всі учасники конфлікту, за винятком серйозних порушень міжнародного гуманітарного права.

У Північній Ірландії засадничі принципи амністії було визначено Белфастською мирною угодою (Good Friday Agreement, 1998 р.), а саме:

¹³ Римський статут міжнародного кримінального суду. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення 11.09.2024).

- припинення тридцятирічного протистояння;
- дострокове звільнення під особисте зобов'язання раніше засуджених;
- можливість повторного засудження тих, хто порушує режим припинення вогню тощо¹⁴.

В Україні принципи та механізми амністії визначаються Законом України «Про застосування амністії» (1996 р.). У 2014 році до закону було внесено суттєві зміни, розширено поняття «амністії», а також встановлена можливість прийняття окремого закону про амністію щодо певної категорії осіб (конкретної особи)¹⁵.

Амністія в українському законодавстві розуміється виключно як часткове (або повне) звільнення особи від відбування покарання за наявності обвинувального вироку і не передбачає відмови від кримінального переслідування за окремі злочини. Такий підхід принципово відрізняється від визнаного у світі трактування амністії у межах постконфліктного врегулювання.

Із огляду на це, чинне Законодавство України не може бути безпосередньо застосоване у процесі постконфліктного врегулювання й потребує прийняття окремого закону, в якому були б враховані всі особливості процесу прощення учасників незаконних збройних формувань, колаборантів та їхнього звільнення від кримінальної відповідальності за певні злочини.

Беручи до уваги тривалість збройного конфлікту з росією та кількість наших співвітчизників, які опинились на тимчасово окупованій території, вбачається за доцільне ініціювати розробку й прийняття таких законодавчих норм, які б передбачали так звану «обмежену амністію» для осіб, які несуть меншу відповідальність за сепаратистські прояви, не скоїли тяжких злочинів, тобто для рядових учасників збройного протистояння. Це не означає безкарність або порушення прав жертв на правду та компенсацію і повинно супроводжуватись фактичним, а не лише формальним, переслідуванням осіб, винних у злочинах проти людяності.

Як свідчить практика, демократичні вибори виступають ще одним ключовим елементом постконфліктного врегулювання у регіонах, що пережили окупацію. Вони покликані відновити громадянський мир та значно активізувати реінтеграцію постраждалих територій. Водночас

¹⁴ Political Prisoners, Resistance and the Law in Northern Ireland: A Paper for Palestinian Activists, 2015. URL: <http://lawyersconflictandtransition.org/themainevent/wpcontent/uploads/2015/04/POLITICAL-PRISONERS-RESISTANCE-AND-THE-LAWENGLISH-APRIL-2015.pdf>. (дата звернення 11.09.2024).

¹⁵ Закон України «Про застосування амністії в Україні». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/392/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 14.09.2024).

передчасна проведення волевиявлення місцевого населення, так само як і неналежна його підготовка, може не лише не сприяти примиренню та реінтеграції, а навпаки спровокувати додаткове джерело конфронтації та відновити активну фазу бойових дій¹⁶.

Перебіг громадянської війни в Анголі переконливо засвідчує, що проведення виборів до завершення процесу повного роззброєння ворогуючих сторін значно підвищує ймовірність відновлення збройного протистояння. Політичні опоненти, які програють на виборах за допомогою зброї намагатимуться змінити результати волевиявлення.

Так, у 1992 році правляча партія Анголи, МПЛА (Movimento Popular de Libertação de Angola, MPLA) виграла вибори з мінімальним відривом у 1–2%. Натомість політичні опоненти, УНІТА (União Nacional para a Independência Total de Angola, UNITA) не погодилися з таким результатом і вирішили його оскаржити. Наявність зброї в УНІТА, яка залишилася в результаті порушення графіку роззброєння, дозволила використати її проти прибічників партії МПЛА. І це призвело до нової громадянської війни, яка тривала ще 12 років¹⁷.

Як свідчать висновки Центру з міжнародних миротворчих операцій (Center for International Peace Operations) та Міжнародного центру з проведення миротворчих тренінгів ім. К. Аннана (Kofi Annan International Peacekeeping Training Centre), вибори у постконфліктних регіонах не можуть відбуватися за відсутності необхідного безпечного оточення та дієздатних виборчих інститутів. Волевиявлення можна організовувати тільки тоді, коли кордони держави повністю відновлені або вони перебувають під контролем міжнародних спостерігачів, забезпечено необхідний рівень безпеки, створено рівні умови для всіх партій та кандидатів. Успішні випадки врегулювання регіонального конфлікту (у Хорватії, Боснії, Косово та Ліберії) відбувалися саме із дотриманням цих умов¹⁸.

На наше глибоке переконання, організація та проведення демократичних виборів на звільнених від російської окупації територіях, як невід’ємний етап постконфліктного врегулювання, має відбуватись виключно за таких умов:

¹⁶ Democracy and Deep-Rooted Conflicts: Options for Negotiators / Peter Harris, Ben Reilly, Stockholm: IDEA, 1998. P. 19.

¹⁷ Громадянська війна в Анголі. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 11.09.2024).

¹⁸ Center for International Peace Operations (ZIF), Kofi Annan International Peacekeeping Training Centre (KAIPTC). Elections in Post-Conflict Countries. Lessons Learned from Liberia, Sierra Leone, DR Congo, and Kosovo. Report of a ZIF/KAIPTC Seminar, June 12–14, 2008, Accra/Ghana. P. 9 – 10.

– забезпечення стійкого і безповоротного миру в зоні конфлікту, повне відновлення української юрисдикції;

– виконання всіх мирних домовленостей між колишніми учасниками збройного конфлікту та дотримання значного проміжку часу (не менш ніж 2–3 роки) після припинення війни. Цей час повинен бути присвячений розробці та прийняттю змін до виборчого законодавства, створенню належної інституційної бази тощо;

– створення необхідного інституційного забезпечення проведення виборів (зокрема, утворення місцевих виборчих комісій);

– повернення до своїх місць постійного проживання біженців та вимушених переселенців із метою унеможливлення електоральних маніпуляцій (за оцінками ООН, загалом більш ніж 10 млн українців були змушені покинути свої домівки, із них більш ніж 6,4 млн осіб є біженцями за кордон);

– забезпечення безконфліктного нейтрального середовища у масмедійному просторі України під час підготовки та проведення виборів, суворого контролю за дотриманням професійної етики у пресі, на радіо і телебаченні, в Інтернеті, кінематографі, на рекламних щитах і панелях, а також щодо інших джерел розповсюдження інформації (при цьому особливу увагу необхідно приділити мінімізації впливу російських ЗМІ на українських виборців);

– більш широкої участі міжнародних організацій у процесі підготовки та моніторингу виборів, зокрема, щодо охорони виборчих дільниць, матеріально-технічного забезпечення, недопущення тиску на виборців з боку політичних сил, своєчасного розгляду скарг учасників виборчого процесу тощо.

Так, за висновками науковців Університетів Дж. Мейсона та Штату Огайо (США), які проаналізували 58 випадків проведення виборів у постконфліктному середовищі у 1960–2002 роках, несвоєчасне проведення виборів у «хиткому постконфліктному суспільстві» призводить до ще більшої ескалації протистояння. Якщо вибори проводяться менш, ніж через 2–3 роки після припинення вогню у випадку молодих демократій, і менш, ніж через 1 рік після припинення вогню у випадку розвинутих демократій, це призводить до поновлення збройного протистояння. Проведення виборів через 3 роки після припинення вогню є найбільш сприятливим задля стабілізації ситуації та збереження миру¹⁹.

¹⁹ Thomas Edward Flores, Irvan Nooruddin, The Effect of Elections on Postconflict Peace and Reconstruction // Journal of Politics, Vol. 74. P. 24 – 26.

2. Постконфліктне врегулювання в Україні в контексті відновлення громадянського миру та злагоди

Уже понад 10 років Україна веде надзвичайно кровопролитну та руйнівну війну проти російської імперії за власну незалежність, суверенітет і територіальну цілісність. Від нашої перемоги у збройному протистоянні путінській навалі на пряму залежить, чим завершиться сучасний етап українського державотворення і яке майбутнє очікує Українську націю. Але, справжня перемога – це не лише переборення ворога на полі битви, а передусім соціально-економічне, суспільно-політичне та духовно відновлення України.

Особливе місце у повоєнній розбудові суверенної України займає постконфліктне врегулювання, яке не можливе без цивілізованого демократичного розв'язання проблеми колабораціонізму на колишніх тимчасово окупованих ворогом українських територіях. Як свідчить історія, колабораціонізм, як політичне і морально-етичне явище споконвічно становив загрозу розвитку Української держави, зазіхав на територіальну цілісність та руйнував ментальну ідентичність нашого народу – а тому повинен жорстко і невідворотно переслідуватися згідно чинного Законодавства України.

Колабораціонізм не може залишатись безкарним. Але при цьому, не менш важливо щоб у процесі кримінального переслідування та покарання колаборантів було забезпечено дотримання основоположних принципів демократії, таких як рівність, повага до людської гідності та захист невід'ємних прав людини. Сам процес покарання не повинен перетворитися на масове невибіркове переслідування за підозрою у співробітництві з ворогом. Кожен такий випадок має розглядатись індивідуально. Не можна допустити огульної колективної відповідальності усіх, хто був під окупацією.

На наше переконання, кримінальна відповідальність за колабораціонізм повинна передбачати не лише співпрацю (добровільну чи недобровільну) із ворогом, а виключно дії на користь держави-агресора і на шкоду України. Особи, які свідомо зрадили Україну і своїми діями завдали шкоду власній державі, громадянами якої вони є – мають бути однозначно покарані. Люди, які співпрацювали заради порятунку життя і здоров'я (власного чи оточуючих) та не мали іншого вибору під час окупації – не можуть вважатися злочинцями й не повинні нести кримінальну відповідальність за колабораціонізм. Саме такий підхід дозволить забезпечити справді демократичне постконфліктне врегулювання в Україні, виступить яскравим підтвердженням європейського курсу нашої держави.

Формування державної політики постконфліктного врегулювання в Україні повинно базуватися на засадничих принципах, викладених в основних міжнародно-правових документах стосовно правил ведення війни, насамперед, із урахуванням положень: Гаазьких конвенцій та декларації 1899 і 1907 років.²⁰; Женевської конвенції 1929 року (Про поводження з військовополоненими)²¹; Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року²², а також вимог Європейської Комісії за демократію через право (Венеціанської Комісії)²³.

Сучасне міжнародне гуманітарне право загалом визнає неприпустимість співпраці з ворогом в умовах збройного конфлікту. Зокрема, IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі (1907 р.)²⁴, яку Україна ратифікувала ще у 1991 році прямо забороняє будь-яку співпрацю з ворогом, явне чи приховане сприяння загарбнику, співробітництво з противником у воєнних діях, або іншим чином.

Разом із тим, правила поведінки держави-агресора та взаємодія цивільного населення з окупантом на захопленій території регулюються окремими положеннями Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни (1949 р.). Зокрема, ст. 40 цієї Конвенції передбачає, що громадяни ворожої держави можуть залучатися (добровільно, чи примусово) до праці, пов'язаної виключно із забезпеченням продовольством, житлом, одягом, транспортом та здоров'я і не мати жодних відносин до воєнних дій. У ст. ст. 24 та 50 Конвенції передбачений обов'язок держави-окупанта забезпечувати функціонування навчальних закладів через залучення осіб однакових із дітьми культурних традицій. Тобто, норми міжнародного гуманітарного права дають право надавати освітні послуги місцевим педагогами в окупації²⁵.

²⁰ Задорожній В.О. Гаазькі конвенції з міжнародного гуманітарного права / Українська дипломатична енциклопедія : У 2-х т. / Редкол. : Л.Губерський (голова) та ін. К: Знання України, 2004. Т.1. 760 с.

²¹ Женевська конвенція про поводження з військовополоненими 1929 / Велика українська юридична енциклопедія. У 20 т. Т. 17. Кримінальне право / В.Таций (відп. ред.) та ін. 2017. С. 199.

²² Захист жертв війни / Юридична енциклопедія : у 6 т. ред. кол.: Ю.Шемшученко. К: Укр. енци-ія ім. М.Бажана, 1998. Т. 2. 744 с.

²³ European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Council of Europe. URL: <https://www.venice.coe.int/webforms/events/> (дата звернення 11.09.2024).

²⁴ IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї / Положення про закони і звичаї війни на суходолі. 1907. Набрала чинності для України 24.08.1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення 11.09.2024).

²⁵ Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни (1949 р.). Набрала чинності для України 03.01.1955. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення 11.09.2024).

Згідно ст. 51 Женевської конвенції заборонено примусово мобілізувати чоловіків, які опинились на анексованій території для служби у збройних чи допоміжних силах агресора. А ст. 54 цієї Конвенції не дозволяє державі-окупанту змінювати статус посадових осіб чи суддів на окупованих територіях, а також застосовувати до них будь-які засоби впливу, якщо останні відмовляються виконувати свої посадові обов'язки з міркувань совісті²⁶.

Таким чином, можна констатувати, що міжнародне гуманітарне право не містить чіткої заборони щодо роботи місцевого населення на тимчасово окупованих територіях. А продовження виконання громадянином своїх посадових чи трудових обов'язків в умовах окупації, за умов відсутності ознак кримінального правопорушення, не буде вважатися співпрацею з ворогом чи пособництвом останньому. За будь-яких умов, у кожному конкретному випадку необхідно надавати чітку юридично-правову оцінку факту продовження виконання працівником своїх трудових обов'язків в умовах окупації.

Визначальним моментом у процесі юридично-правової кваліфікації кожної конкретної особи як колабораціоніста є наявність факту примусу. Якщо обвинувачуваний доведе, що він діяв в умовах крайньої необхідності, тобто під впливом сторонньої сили, що мали місце обставини, які виключають злочинність його поведінки – то відповідно кримінальне покарання не може бути застосовано. Практика проведення Міжнародних кримінальних трибуналів, зокрема щодо колишньої Югославії (ICTY) та Руанди (ICTR)²⁷, яскраво довела, що будь-який збройний конфлікт (внаслідок постійної присутності великої кількості агресивних озброєних людей) викликає практично всеохоплюючу ситуацію загального примусу, за умов якої не можна навіть припустити, що добровільна згода потерпілого є істиною. Явно примусові обставини, що панують під час усіх збройних конфліктів, апріорі створюють презумпцію відсутності добровільної згоди та усувають необхідність для звинувачення доводити останню як елемент злочину. Будь-яка форма насильницького позбавлення волі автоматично робить факт згоди недійсним.

На сьогоднішній день, українське правове поле щодо питання визначення і покарання за колабораціонізм знаходиться на етапі свого вдосконалення відповідно до норм міжнародного, насамперед,

²⁶ Там само

²⁷ Уроки та значення Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії / Експертний центр з прав людини. Офіційний сайт. 26.12.2023. URL : <https://ecpl.com.ua/news/uroky-ta-znachennia-mizhnarodnoho-kryminalnoho-trybunalu-shchodo-kolyshnoi-yuhoslavii/> (дата звернення 11.09.2024).

європейського права. І однією з проблем для правозастосовних органів України виступає здійснення правової кваліфікації відповідних дій осіб з урахуванням положень частин 3 та 6 ст.111-1 КК України (Колабораційна діяльність) та положень частин 1-3 ст. 436-2 КК України (Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії рф проти України, глорифікація її учасників) тобто розмежування фактично схожих за своєю об'єктивною та суб'єктивною стороною злочинних діянь, попри різні види і строки покарання за їх вчинення.

Незважаючи на певні успіхи на шляху вдосконалення Законодавства України на ниві боротьби з колабораціонізмом, говорити про суттєве покращення у цій сфері ще зарано. За даними Офісу Генерального прокурора України, станом на початок лютого 2024 року загалом зареєстровано понад 122 тис. злочинів про порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК), понад 16 тис. злочинів проти національної безпеки, серед яких: понад 3 тис. випадків державної зради (ст. 110 КК), понад 7 тис. – колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК), понад 1 тис. – пособництво державі агресору (ст. 111-2 КК)²⁸.

Надзвичайно великий загальний обсяг порушених справ вимагає значних людських та матеріальних ресурсів через високі стандарти і складність доведення провини. Як свідчить практика, лише близько 20% таких справ передається до суду.

За інформацією, розміщеною на сайті «Рух ЧЕСНО», протягом 2018–2023 років в українських судах перебувало на розгляді за ст. 111 КК України «державна зрада» – 2583 кримінальних провадження. Із них розглянуто – 553 справи, визнання винуватості – у 20 справах, закрито – 195 проваджень. За п'ять років війни суд визнав винуватість лише у 3,6% розглянутих справ²⁹.

За інформацією Національної поліції України, станом на середину ц.р. слідчими відомства розпочато більш ніж 3.6 тис. кримінальних впроваджень за ст. 111-1 Кримінального кодексу України (Колабораційна діяльність), а також понад 240 кримінальних проваджень за ст. 111 КК України (Державна зрада)³⁰.

²⁸ Офіс Генерального прокурора України. Офіційний сайт. URL : <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення 11.09.2024).

²⁹ Березюк К. Торік лише 10% колаборантів і зрадників отримали обвинувальні вирокі / Рух ЧЕСНО. URL : <https://www.chesno.org/post/5516/?fbclid=IwAR1EkKsUlpjKgU11OI--xmIKVN5pWEecn3r3SNwWkcBbHF1SXAdoJqYNC58> (дата звернення 11.09.2024).

³⁰ Злочини, вчинені військовими рф під час повномасштабного вторгнення в Україну (станом на 15.02.2024). Офіційний вебпортал Національної поліції України. URL : <https://www.npu.gov.ua/news/zlochyny-vchyneni-viiskovymy-rf-pid-chas-povnomasshtabnoho-vtorhnnennia-v-ukrainu-stanom-na-15022024> (дата звернення 11.09.2024).

Переважна більшість проваджень стосуються таких питань, як: добровільне зайняття громадянином України посади, яку було незаконно створено на тимчасово окупованій території, а також в органах управління держави-агресора; добровільне обрання в незаконно створені органи влади держави-агресора; добровільне обіймання посад в судових або правоохоронних органах окупанта; участь в незаконних збройних та військових формуваннях тощо.

Стратегічний вектор інтеграції України до європейського правового поля вимагає від нас особливо ретельного врахування при розгляді судових справ щодо колабораціонізму необхідності захисту невід'ємних прав і свобод людини. В якості орієнтира доцільно звернути увагу на рекомендації із цього приводу Венеціанської Комісії. У них, зокрема, наголошується, що при судовому розгляді справ щодо колабораціонізму обов'язково необхідно дати відповідь на такі питання³¹:

- Чи був колабораціонізм свідомим, організованим та тривалим?
- Чи ґрунтувався він на письмовому документі (тобто письмовій згоді особи, яка погодилася на співпрацю)?
- Чи діяв колабораціоніст таємно (приховано), або як таємний інформатор, або через посередника?
- Чи збирав колабораціоніст оперативну інформацію, яка оброблялась, зберігалась або використовувалась органами державної безпеки агресора?
- Чи мали дії колабораціоніста ознаки певних порушень (злочинів) проти власної держави або обмежень прав і свобод співгромадян?
- Чи отримував колабораціоніст вигоду від співпраці з ворогом – тобто матеріальний (фінансовий) зиск або певні привілеї (послуги) у працевлаштуванні, кар'єрному зростанні тощо?

До основних об'єктивних складнощів на шляху належної правової оцінки колабораційних проявів в Україні слід віднести:

- по-перше, на даний час переважна більшість колаборантів знаходиться на тимчасово окупованих територіях і тому належним чином розслідувати усі обставини їхніх злочинів надзвичайно складно;
- по-друге, існують певні складнощі із кваліфікацією самого злочинного діяння. Як визначити міру добровільності людини, яка пішла на співпрацю з ворогом? Поняття «власна ініціатива» та «вільне

³¹ Проект консультативного висновку щодо Закону України «Про визначення критерію для обмеження повноважень несення державної служби, доступу до документів та оприлюднення інформації про колабораціонізм із органами державної безпеки» / Європейська комісія «за демократію через право» (Венеціанська комісія). Страсбург, 30 листопада 2012 Висновок № 694/2012. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_2012_078_2012_11_30.pdf (дата звернення 11.09.2024).

волевиявлення», як і «примус», чи «безвихідь» мають досить неоднозначне і суб'єктивне трактування.

Ще один важливий момент – норми українського законодавства щодо колаборантів є новими для України і правозастосовна практика у цій сфері ще не досконала. Існують реальні ризики, що через занадто широке трактування поняття колаборант можна отримати ситуацію, коли до відповідальності буде притягнуто мало не кожного, хто опинився на окуповані території.

Беручи до уваги викладене, є усі підстави сформулювати та запропонувати до практичного впровадження такі рекомендації:

- на національному рівні необхідно розробити та запровадити цілеспрямовану державну роз'яснювальну інформаційно-виховну політику, покликану сформувати стійку громадську думку щодо невідворотності покарання за колабораціонізм;

- кожен в Україні повинен чітко усвідомити, що співпраця з ворогом на шкоду власній державі – це тяжкий кримінальний злочин;

- заочний вирок суду для колаборанта – це не умовний термін, а лише відкладене покарання, яке із часом невідворотно наздожене злочинця у будь-якому куточку планети;

- угода з підозрюваним у колабораціонізмі – це не потурання злочину, а навпаки – верховенство права і подекуди найкоротший шлях до судового вироку та один з варіантів отримання необхідної інформації;

- доцільно суттєво та якісно прискорити вдосконалення українського законодавства в царині протидії колабораціонізму із залученням авторитетних вітчизняних та зарубіжних фахівців в галузі права;

- Верховній Раді України слід розробити й затвердити більш чіткі визначення ключових понять та механізмів публічного управління у сфері нормативно-правового регулювання протидії злочинним проявам гібридного характеру;

- на прикладі досвіду провідних країн світу, потребує законодавчого відокремлення відповідальність за менш небезпечні види колабораціонізму (на кшталт співпраці з ворогом в гуманітарній сфері та щодо захисту прав людей), від найбільш небезпечних – військового та політичного колабораціонізму;

- окрему увагу слід приділити деталізації злочинів економічного колабораціонізму, розробці й запровадженню механізмів публічного управління у соціокультурній та релігійній сферах в умовах війни;

- потребує суттєвого вдосконалення нормативно-правова база патріотичного виховання в Україні;

- правоохоронні органи України мають керуватись простим і зрозумілим правилом – якість важливіша за кількість (саме тоді

жорсткість покарань за колабораціонізм буде відповідати суспільним очікуванням);

– людські та матеріальні ресурси правоохоронних органів має бути зосереджено на розслідуваннях особливо тяжких злочинів колабораціонізму, а випадки, які не завдали значної шкоди державі і не несуть великої суспільної небезпеки – доцільно розглядати в порядку люстрації.

ВИСНОВКИ

1. Розв'язана проти України путінська агресія не має дотичних аналогів в сучасній історії людства зважаючи на її часові та ресурсні характеристики. Протягом десятиліть російська імперія, використовуючи свій потужний ресурсний та фінансовий потенціал, цілеспрямовано проводить шовіністську великодержавну політику проти України у вигляді різноманітних форм гібридної війни та агресивних стратегічних акцій у країнах демократичного світу (на кшталт: періодичних міграційних навал у Європі та Америці, шантажу дефіцитом енергоресурсів, різноманітних інформаційно-провокаційних акцій тощо). Пряма збройна російська агресія проти України, зухвале нехтування базовими принципами міжнародних взаємовідносин стали результатом неспроможності сучасного демократичного світу та його безпекових інституцій (на зразок ООН чи ОБСЄ) забезпечити мир на планеті і гарантувати дотримання невід'ємних прав й свобод громадян.

Зважаючи на це, усталені підходи та традиційні інструментарії постконфліктного врегулювання в Україні після завершення війни не можуть бути застосовані і потребуватимуть докорінної трансформації. Людська цивілізація об'єктивно потребує нової глобальної безпекової архітекtonіки і Україна у цьому процесі повинна відігравати провідну роль, як найбільш постраждала сторона внаслідок розвалу існуючої системи міжнародної безпеки. Наша країна має усі підстави виступити ініціатором та одним із засновників створення якісно нової загальносвітової безпекової інституції, але без участі держав-агресорів, з якісно іншими, більш дієвими функціями, повноваженнями та відповідальністю країн-учасниць. На наше глибоке переконання, постконфліктне врегулювання у повоєнній Україні має проходити за новими правилами і під контролем якісно нової глобальної безпекової інституції.

2. Як свідчить проведений аналіз, постконфліктне врегулювання в Україні – з одного боку виступає в якості надзвичайно актуальної наукової проблеми, що має усі ознаки багатогранного суспільно-

політичного, економічного, юридично-правового та морально-культурно феномену, а відтак достойна належної наукової розвідки.

А з іншого – це невід’ємна складова державної політики України на найближчу перспективу, яка потребує належного теоретичного обґрунтування, ресурсного наповнення, інституціонального та інструментального забезпечення. Вбачається за доцільне вже зараз розглянути питання щодо розробки й прийняття Національної стратегії постконфліктного врегулювання в Україні. Така Стратегія має бути розроблена із урахуванням позитивного зарубіжного досвіду врегулювання регіональних конфліктів, за участі всіх зацікавлених сторін, зокрема, визнаних вітчизняних та зарубіжних вчених, міжнародників-практиків. Визначальну роль в імплементації такої Стратегії мають відігравати новостворена глобальна загальносвітова безпекова організація, українська діаспора, а також авторитетні представники країн-партнерів. Ключовим елементом такої Стратегії має стати комплекс заходів, спрямованих на досягнення мирних домовленостей між ворогуючими сторонами, роззброєння та повернення до мирного життя усіх комбатантів (на зразок Дейтонської мирної угоди, 1995 р., Боснія).

3. Потребує розробки й прийняття нова редакція Закону України «Про застосування амністії в Україні»³². Необхідною умовою застосування амністії до ворожих учасників українсько-російської війни має бути невід’ємний зв’язок процесу прощення з прискіпливим розслідуванням їхньої персональної участі у бойових діях та перебування на тимчасово окупованих територіях. Відповідні слідчі дії мають передбачати, насамперед: притягнення до відповідальності осіб, які скоїли злочини проти людяності; недопущення «закулісних» домовленостей щодо надання імунітету окремим особам; відкритість, прозорість і громадське обговорення; чіткі часові межі проведення амністії тощо.

4. Організація і проведення виборів народних депутатів до Верховної Ради України та місцевих рад на територіях, які знаходилися під тимчасової окупацією до остаточного роззброєння, повного відновлення української юрисдикції та контролю над державним кордоном – безсумнівно не призведе до постконфліктного врегулювання, а навпаки спровокує ескалацію конфлікту через напругу в усьому українському суспільстві, а отже не може розглядатися за будь-яких обставин. Підготовка до проведення виборів на територіях, що перебували під

³² Закон України «Про застосування амністії в Україні» / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 11.09.2024).

окупацією має відбуватися лише за умов: чіткого дотримання графіку кожного етапу мирного врегулювання; періоду підготовки до виборів протягом не менше 2–3 років; активної участі безпекових міжнародних організацій; а також обов'язкового внесення відповідних змін до Законодавства України про вибори та амністію.

АНОТАЦІЯ

Як свідчить міжнародний історичний досвід, невід'ємною складовою досягнення ефективного миру після довготривалого регіонального конфлікту виступає розробка й запровадження цілеспрямованої державної політики і практичних механізмів постконфліктного врегулювання, спрямованих на відновлення громадянського миру, суспільної злагоди та забезпечення сталого розвитку як в цілому в державі, так і, особливо, на територіях, що постраждали від окупації. На історичних прикладах розглянуто конкретні заходи, спрямовані на припинення регіональних конфліктів та найбільш ефективні інструментарії постконфліктного врегулювання. На підставі історичного аналізу і виокремлення сучасних зарубіжних практик відновлення миру після припинення збройного протистояння запропоновано конкретні заходи з метою запровадження цілеспрямованої державної політики, спрямованої на розбудову сталого розвитку України в контексті євроатлантичної інтеграції, а також розроблено пропозиції щодо вдосконалення вітчизняного нормативно-правового поля в частині боротьби з колабораціонізмом, застосування амністії та проведення виборів на постконфліктних територіях.

Література

1. Конституція України / Відомості ВРУ (ВВР). ст. 85, п. 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.09.2024).

2. Закон України «Про застосування амністії в Україні» / Відомості ВРУ (ВВР). 1996, № 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 11.09.2024).

3. Закон України «Про застосування амністії в Україні» / Відомості ВРУ (ВВР). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/392/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 14.09.2024).

4. Березюк К. Торік лише 10% колаборантів і зрадників отримали обвинувальні вироки / Рух ЧЕСНО. URL : <https://www.chesno.org/post/5516/> (дата звернення 11.09.2024).

5. Громадянська війна в Анголі. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 11.09.2024).

6. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни (1949 р.). Набрала чинності для України 03.01.1955. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення 11.09.2024).

7. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими 1929 / Вел. укр-ка юр. енцикл. У 20 т. Т. 17. Кримінальне право / В. Тацій (відп. ред.) та ін. 2017. С. 199.

8. Задорожній В.О. Гаазькі конвенції з міжнародного гуманітарного права / Укр. диплом-на енцикл. : У 2-х т. / Редкол. : Л.Губерський (голова) та ін. К: Знання України, 2004. Т.1. 760 с.

9. Захист жертв війни / Юридична енциклопедія : у 6 т. ред. кол.: Ю.Шемшученко. К: Укр. енци-ія ім. М.Бажана, 1998. Т. 2. 744 с.

10. Злочини, вчинені військовими рф під час повномасштабного вторгнення в Україну (станом на 15.02.2024). Оф-ний вебпортал Нацполіції України. URL : <https://www.npu.gov.ua/news/> (дата звернення 11.09.2024).

11. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї / Положення про закони і звичаї війни на суходолі. 1907. Набрала чинності для України 24.08.1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення 11.09.2024).

12. Офіс Генерального прокурора України. Офіційний сайт. URL : <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення 11.09.2024).

13. Перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих РФ / Нак. Мін. з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. 20.12.2023 р. № 363. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/re39004?an=9> (дата звернення 11.09.2024).

14. Проєкт консульт-го висновку щодо Закону України «Про визначення критерію для обмеження повноважень несення державної служби, доступу до документів та оприлюднення інформації про колабораціонізм із органами держбезпеки» / Венеціанська комісія. Страсбург, 30.11.2012. № 694/2012. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_2012_078_2012_11_30.pdf (дата звернення 11.09.2024).

15. Римський статут міжнародного кримінального суду. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення 11.09.2024).

16. Уроки та значення Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії / Експертний центр з прав людини. 26.12.2023. URL : <https://ecpl.com.ua/news/uroky-ta-znachennia-mizhnarodnoho-kryminalnoho-trybunalu-shchodo-kolyshnoi-yuhoslavii/> (дата звернення 11.09.2024).

17. Banholzer, Lilli. When Do Disarmament, Demobilisation and Reintegration Programmes Succeed?/German Development Institute. August 2014. URL: www.die-gdi.de/uploads/media/DP_8.2014.pdf (дата звернення 11.09.2024).

18. Center for International Peace Operations (ZIF), Kofi Annan International Peacekeeping Training Centre (KAIPTC). Elections in Post-Conflict Countries. Lessons Learned from Liberia, Sierra Leone, DR Congo, and Kosovo. Report of a ZIF/KAIPTC Seminar, June 12–14, 2008, Accra/Ghana. P. 9 – 10.

19. Democracy and Deep-Rooted Conflicts: Options for Negotiators / Peter Harris, Ben Reilly, Stockholm: IDEA, 1998. P. 19.

20. Doyle, Michael W and Nicholas Sambanis (2006). Making War & Building Peace : UN Peace Operations. Princeton : Princeton University Press. P. 11 – 18.

21. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Council of Europe. URL: <https://www.venice.coe.int/webforms/events/> (дата звернення 11.09.2024).

22. General assembly resolution 60/147. URL: http://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_60-147/ga_60-147_ph_e.pdf (дата звернення 11.09.2024).

23. Kakachia, Kornely. The Role of International and Regional Actors in Abkhazia, Georgia / Paper presented at the annual meeting of the ISA's 49th Annual Convention, bridging multiple divides, San Francisco, CA, USA, Mar 26, 2008.

24. Political Prisoners, Resistance and the Law in Northern Ireland: A Paper for Palestinian Activists, 2015. URL: <http://lawyersconflictandtransition.org/themainevent/wpcontent/uploads/2015/04/political-prisoners-resistance-and-the-lawenglish-april-2015.pdf>. (дата звернення 11.09.2024).

25. Popescu, Nicu (2009). EU and the Eastern Neighbourhood : Reluctant Involvement in Conflict Resolution. European Foreign Affairs Review 14: 457 – 477.

26. Rule of Law Tools for Post-Conflict States. Vetting: an operational framework // Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. UN, 2006. P. 6.

27. Schulze, Kirsten (2009). AMM (Aceh, Indonesia). In: ESDP: The First Ten Years (1999 – 2009). Edited by Giovanni Grevi, Damien Helly and Daniel Keohane. Institute for Security Studies, Paris, France. P. 265.

28. Thomas Edward Flores, Irvan Nooruddin, The Effect of Elections on Postconflict Peace and Reconstruction // Journal of Politics, Vol. 74. P. 24 – 26.

29. Ukraine : le bilan de deux ans de guerre en chiffres / EURONEWS 2024. URL: <https://fr.euronews.com/2024/02/24/ukraine-le-bilan-de-deux-ans-de-guerre-en-chiffres> (дата звернення 11.09.2024).

30. UN Peacekeeping. URL: <http://www.un.org/en/peacekeeping/issues/ddr.shtml> (дата звернення 11.09.2024).

Information about the authors:

Somin Sergii Valeriyovich,

Doctor of Political Science, Full Professor,
Chief Researcher at the Department of Legal and Anti-Corruption Policy
of the Center for Security Studies,
The National Institute for Strategic Studies,
7-A Pyrohova str., Kyiv, 01054, Ukraine

Komashko Volodymyr Volodymyrovych,

Doctor of Philosophy in Law,
Honored Lawyer of Ukraine Head of Legal and Anti-Corruption Policy
Department of the Center for Security Studies,
The National Institute for Strategic Studies
7-A Pyrohova str., Kyiv, 01054, Ukraine

Pikh Nataliia Stepanivna,

Candidate of Sciences in Public Administration,
Prosecutor at the Kyiv Regional Prosecutor's Office,
27/2, Lesi Ukrainki str., Kyiv, 06601, Ukraine